

Irma Randakevičienė

Kai metalas rankose skamba kaip muzika...

Pasaulio anykštėnų bendrijos pirmininko pavaduotojas Tautvydas Kontrimavičius svetainėje *bernardinai.lt* skelbtame straipsnyje *Pravertos durys į kukliausio Anykščių menininko pasaulį* pristatydamas skulptorių Joną Žuką rašo, kad Pasaulio anykštėnų kūrybos centre 2017 m. rugsėjo 9 d. įvykusiame šio metalo skulptoriaus ir medalininko parodos atidaryme dalyvavęs Vilniaus dailės akademijos Telšių dailės fakulteto dekanas prof. Petras Gintalas prasarė, kad Jono Žuko medaliai – *kažkokia mistika, nes niekas daugiau Lietuvoje tokios kokybės kūrinių neįstengia padaryti...*

Jau daugiau kaip keturis dešimtmečius skulptorius Jonas Žukas gyvena ir kuria atokiame Anykščių krašto Šimonių girios kampelyje, Mikierių kaime.

Jonas Malakauskas-Žukas gimė Kaune 1940 m. rugsėjo 23 d. karo gydytojo, vaistininko, tremtinio Jono Malakausko-Žuko ir pedagogės Pranciškos Seneckytės-Malakauskienės šeimoje. Ugtelėjęs vaikas, išmokęs skaityti, iš karto buvo priimtas į mokyklą. Mokydamasis tuome-

tinėje Komjaunimo vidurinėje mokykloje (dabar – Kauno *Aušros* gimnazija), berniukas pirmą kartą į rankas paėmė altą. Paklaustas, kodėl altą, Jonas Žukas susimąsto. „Rankos buvo ilgos“, – sako priežastį. Tačiau iš tikrųjų moksleiviui tuomet į rankas pateko smuiko virtuozo Niccolò Paganini biografija. Jonas, perskaitęs knygą, šiuo smuiko genijumi susižavėjo. Tėvams nupirkus instrumentą, berniukas juo grieždavo kone visą dieną. Per trumpą laikotarpį Jonas padarė tokią pažangą, kad Juozas Jagėla, tuometinis pirmasis Kauno operetės smuikininkas, jam tarstelėjo: „Tau, Jonai, nebėra čia ką veikti, stok į Gruodžio technikumą!“ Jonas tuomet jau griežė Kauno muzikinio teatro orkestre. Jaunasis altininkas paklausė autoriteto, į Gruodžio muzikos technikumą įstojo ir mokėsi jame iki 1963 metų. Kaip vieną pirmųjų mokytojų šioje muzikos mokykloje prisimena altistą Edvardą Satkevičių.

1963 metais Jonas Žukas išvyko į Vilnių ir įstojo mokytis į Lietuvos muzikos konservatoriją (dabar – Lie-

Jonas Žukas
jaunystėje

tuvos muzikos ir teatro akademija). Baigęs pirmą kursą, studentas buvo priimtas į simfoninį orkestrą groti altu Vilniaus filharmonijoje ir grojo dešimt metų.

Paklaustas apie tuos laikus, ar jų nesigaili, Jonas Žukas sako, jog ne, jokių būdu. Tiesiog tai buvo jaunystės laikotarpis Vilniuje, gyvenimo pradžia: „Esu individualistas. Sąmoningai pasirinkau gyvenimą kaime. Man čia geriau... O kur kurti geriau, – mieste ar kaime, – nematau skirtumo. Čia labai individualu, viskas priklauso ne nuo vietos, o nuo kūrėjo – jo minčių, savijautos, fantazijos, žinių...“ – viename interviu yra sakęs menininkas.

Netgi diplomų Jonui nereikėjo, Konservatorijos baigimo diplomą atsiėmė ne pats, o jo motina Pranciška Seneckytė.

Jonas Žukas prisimena Jadvygą Čiurlionytę, kuri tuometinėje konservatorijoje dėstė liaudies muzikos kursą. „Kartu su Jadvyga rūkydavome, – pasakoja Jonas, – diskutuodavome. Jadvyga klausdavo: kas tau labiau patinka, opera ar baletas, Jonuk?“ Atsakydavęs, jog baletas – tai lyg ir ne menas. Tiesiog turėjo tokią nuomonę. Čiurlionytė atsidusdavusi. Jų diskusijos nuolat sukdamosi apie muziką.

Vilnius... bohema... Simfoninis orkestras, daugybė dirigentų, Juozas Domarkas – paskutinis, kuriam diriguojant, griežė orkestre Jonas. Namu altininkas grįždavo vėlai vakare. Gyveno tuomet vieno Vilniuje veikusio restorano kieme esančio namo butelyje. Į restoraną rinkdavosi tuometiniai rašytojai, poetai, muzikai, teatralai. Jonas stengdavosi praslinkti namo tyliai, bet restorano barmenas jį vis vien pamatydavo: „Eik, Jonai, į savo vietą, prie stalo“, – paragindavo. Tokie buvo viengungiški jaunystės metai.

Tai buvo laikotarpis, kai sutikta dauguma iškilių menininkų: ir Stasys Povilaitis, ir Sigitas Geda, vėliau tapęs geru Jono bičiuliu. Su Pauliumi Širviu Jonas kartais traukdavo į *Neringą* (skaitytojams priminsiu, jog tai – žinoma to meto bohemos kavinė, suprojektuota brolių Algimanto ir Vytauto Nasvyčių, Vilniuje atidaryta 1959 metais). Iš Konservatorijos studijų laikų Jonas Žukas prisimena gausų būrį muzikantų, tarp kurių profesorius Saulius Sondeckis, altininkas Jurgis Fledžinskas, smuiko virtuozas Eugenijus Paulauskas, kompozitorius Feliksas Bajoras.

Jonui teko groti įvairiuose koncertuose. Kaip matyti iš renginius anonsavusių plakatų, jis griežė kamerinės muzikos koncertuose kartu su prof. Jurgiu Dvarionu (smuikas), Giedre Lukšaitė-Mrazkova (vargonai), Beata Vasiliauskaite-Šmidtienė (smuikas), Juozu Čelkausku (violončelė).

Jonas prisimena, kaip Konservatorijoje laikė lietuvių kalbos ir literatūros egzaminą. Nepasisekė jam: ištraukė bilieta, kurio užduotyje buvo nurodyta aprašyti Petro Cvirkos *Žemę maitintoją*. Nepatiko Jonui šis kūrinys. Pirašė rašinyje niekų. Dėstytojos akys, skaitant studento darbą, stojosi stulpu: „Kieno pavardė Žukas?“ Jis atsakė: „Mano!“ Išėjo dėstytoja rankomis už galvos susiėmusi. Tačiau kadangi specialybės dalykų egzaminus buvo išsilaikęs be priekaištų, jo pagailėjo, už lietuvių kalbą parašė trejetą.

Galbūt kitaip būtų susiklostęs Jono likimas, jei ne Auksė. Prisiminus žmoną, vyro akyse pasirodo ašaros.

Jonas Žukas su žmona Aukse Dovydaityte-Žukiene

Auksė Dovydaitytė (dailėtyrininkė ir bibliotekininkė) gimė ir augo Vilniuje, jos tėvas Jonas Dovydaitis buvo rašytojas, lakūnas, o senelis Pranas Dovydaitis, Vasario 16-osios akto signataras. Mergina vaikystę praleido Rašytojų namuose Vilniuje. Šeimoje augo trys vaikai, jų motina mirė anksti, todėl vaikų auklėjimo našta teko tėvui Jonui Dovydaičiui. Galbūt dėl to mergaitė užaugo tokia užgrūdinta ir stipri. Auksei teko pasirūpinti ir jaunesne seserimi Rūta, ir broliu Gediminu. Studijavo Auksė Dovydaitytė Vilniaus dailės akademijoje meno istoriją ir teoriją.

Paklaustas, kokia buvo Auksė, Jonas nedvejodamas ištaria: „Stebuklas, Auksė buvo stebuklas!“ Tokia ji pasirodė jam iš pirmo žvilgsnio, pamačius merginą *Neringoje*. Trejus metus nuo draugystės pradžios jie gyveno Vilniuje. Jaunai porai, atrodo, nieko netrūko.

Kodėl pasirinko gyvenimą kaime? Viską metęs, – bohema, orkestrą, nors orkestro vadovas tris kartus prašė nepalikti orkestro, – pasirinko gyvenimą miškuose... Jonas sako, jog vaikystėje mama jam įskiepijo meilę gamtai. Karo ir pokario metais tėvams slapstantis nuo tremties ir keičiant asmens dokumentus bei pavardes, Jonas gyveno daugiau kaip dvidešimtyje įvairių Lietuvos vietų, ilgiausiai 1947–1953 metais Jurbarko rajone. Slapstymosi periodu mama vienu metu dirbo Smukučių malūno vedėja. „Medžių ošimas, malūnas, vanduo, užtvanka...“ – sentimentai šiai aplinkai Jonui išliko ilgam. O kaip Auksė? Gimusi ir augusi Vilniuje, kodėl ji panoro iškeisti miestą

Plaketė Vilnius, 2017

Medalis Šokantis vikingas

į kaimą? „Auksė buvo panašiausia į senelį Praną Dovydaitį, tokio pat tiesaus charakterio, ryžtinga. Senelis klaidžiodavo po miškus. Auksė taip pat“, – pasakoja Jonas.

Jie davė skelbimą į spaudą ir sulaukė apie dvidešimties pasiūlymų išmainyti butą Vilniuje į sodybą kaimė. Vietą Mikieriuose išrinko Auksė. Sodyboje gyveno senolė su sūnumi. Sūnus taip norėjo persikelti į Vilnių, jog ir senolė sutiko kraustyti į ankštą butą Vilniaus daugiaaukštyje. Taip Žukai su ketverių metų pirmagimiu sūnumi Jonuku atsидūrė Anykščių rajone, Andrioniškio seniūnijoje esančiuose Mikieriuose, ir jau keturiasdešimt šešeri metai nuo 1972-ųjų prabėgo čia. „Anykščių kraštas man kaip namai“, – sako Jonas.

„Mes čia buvome laimingi“, – pasakoja Jonas. Čia augo jų vaikai, lankė mokyklą, čia kartu su žmona dviese dirbo, ilsėdavosi prie išpūdingo Binkių šeimos židinio, išgyto iš Noriūnų dvaro. Paklaustas, ar jo žmona Auksė nebijojo gyvenimo vieniemyje, Jonas purto galvą: jokiū būdu ne. Ji juk viena likdavo, kai jis darbo reikalais lankydavosi Vilniuje. Auksė klaidžiodavo po miškus. Ji – gamtos vaikas, nors gimė pačioje sostinės širdyje. Visko jie matė – ir vilkų, ir sodyboje gyvenančių žalčių, ir snieguotų žiemų...

Galbūt altas buvo tas instrumentas, įkvėpęs Jonui meilę metalui? Jonas Žukas mena savo muzikos instrumento likimą. Atvykus į kaimą, jo nebereikėjo. Auksė pasakė: „Kam instrumentas gulės, tegul funkcionuoja...“ Tuo metu simfoniniame orkestre atsirado jaunų aukštų vaikinių – altininkų. Instrumentą Jonas pardavė vienam jų. Tas negalėjo griežti, todėl instrumentas atiteko dar kitam. Vėliau netyčia vienas žmogus instrumentą sudaužė, ir Jono alto nebeliko.

Gyvenant Mikieriuose, grafikas Petras Repšys, geras skulptoriaus draugas, sugalvojo ir jam pasiūlė studijuoti skulptūrą Taline. Tačiau Jonas įstojo į Maskvos Meno instituto neakivaizdinį skyrių, kuriame studijavo dizainą ir apipavidalinimą. Vėliau Kazimieras Karalius, baigęs skulptūros mokslus Čekijoje, tarstelėjo, kad Jonui nereiki-

kia tų mokslų. Jonas Žukas dokumentus iš aukštosios mokyklos atsiėmė. „Būdavo, pats viską padarai, nupieši paveikslą, nusiunti į mokyklą, o jie atrašo, kad viskas gerai. Tai kokie čia mokslai“, – prisimena Jonas.

1972–1977 metais jis dirbo dailininku apipavidalintoju pagal individualias sutartis. 1977–1980 metais įrengė meninio apipavidalinimo dirbtuves Anykščių kultūros rūmuose ir juose dirbo dailininku apipavidalintoju, vadovavo dirbtuvių kolektyvui. 1980–1982 metais J. Žukas dirbo Kupiškio kultūros namų dailininku apipavidalintoju dirbtuvėse Šimonyse (Kupiškio r.). 1982–1990 metais J. Žukas vėl dirbo dailininku apipavidalintoju pagal autorines sutartis, nuo 1990 metų iki šiol yra laisvas menininkas, dirbantis su metalu.

Auksė iškeliavo Anapilin 2012 metų vasario 3 dieną. Nuo to laiko Jonui pasaulis tapo nebe toks. „Kai išeina pats artimiausias sielai žmogus – kaip begalima gyventi?“ – byloja Jono akys.

Vienas geriausių skulptoriaus draugų D. Milušauskas mena: „Apsnigta sodyba, žiema Mikieriuose ir Panda... (Panda – J. Žuko šuo – I. R.).“ Panda pasitiko ir šio straipsnio autorę.

J. Žuko sukurta medalių gamybos technologija pasižymi precizišku vaizdo tikslumu, prilygstančiu graviuotiems atspaudams, ir tinka unikaliems bei serijiniams medaliams gaminti naudojant sidabrą, nikelį, varį, bronzą. Jo medalių kūrimo technologija unikali.

Antanas Olbutas, Lietuvos dailininkų sąjungos medalininkų sekcijos pirmininkas, apibūdindamas Jono Žuko kūrybą, akcentuoja: „Jis į metalą perkelia tik vidiniam pasauliui artimas temas, iš realybės perimtus ir savaip interpretuotus vaizdinius. Visą dėlioja į savo vietas: formą, reljefą, liniją, šriftą. Kuria harmoningą visumą, išsakančią mintis, emocijas ir pasaulietinio, ir religinio pobūdžio darbuose.“

Nuo 1991 metų Jonas Žukas yra Lietuvos dailininkų sąjungos medalininkų sekcijos narys, savo medalius eksponuoja parodose, dalyvauja bienalėse ir trienalėse.

Medalis Sausio 13-oji, 1991

„Man patinka metalas kaip medžiaga, jis tik atrodo šaltas, kietas, bet gražiai ir išmintingai su juo elgiantis, gali labai daug padaryti...“ – sako skulptorius.

Svarbiausi Jono Žuko kūriniai: 1987 m. – Lietuvos krikšto 600 metų jubiliejaus medalis (du variantai). 1988 m. – paminklas Konstantinui Sirvydui Sirvyduose (Anykščių r.) (ažuolas, varis, akmenų mūro postamentas, sunykęs), medaliai *Aš tau giesmę nešu ištvėrmės ir vilties, Minint Marijos 2000-ąją gimtadienį*. 1989 m. – iš Zakopanės atvežto antkapinio rašytojo Jono Biliūno paminklo kryžiaus atkūrimas, memorialinis akmuo Petriui Biržiui – Pupų Dėdei Liudiškiuose (Anykščių r.). 1990 m. – XIII Lietuvos tautinės dainų šventės atminimo medalis. 1991 m. – medaliai *Vilnius, Sausio 13-oji*. 1993 m. – medalis *Popiežius Jonas Paulius II*. 1998 m. – plaketė *Anykščių Šv. apaštalo evangelisto Mato bažnyčia*. 1999 m. – dvipusis jubiliejinis 120 mm skersmens medalis *Anykščiai* su 1792 m. miesto herbu. 2000 m. – dviejų 110 mm ir 70 mm skersmens medalių komplek-

tas *Utenos apskritis*, medalis *Utena*, dvipusis 90 mm skersmens medalis *Provizorius Jonas Malakauskas-Žukas*. 2001 m. – 115 mm skersmens *Daimlerchrysler Stuttgart* medalis. 2002 m. – *Daisotros* medalis. 2004 m. – medalis *Šokantis vikingas*. 2005 m. – 45 mm skersmens *Daisotros* medalis. 2006 m. – 45 mm skersmens medaliai *Anykščiai, Alytus, Jonava, Kupiškis* su miestų herbais. 2007 m. – 65 mm skersmens Pasaulio anykštėnų bendrijos medalis, atkurtieji Panevėžio vyskupijos kanauninkų ženklai. 2009 m. – atkurtasis paminklas K. Sirvydui Dabužių (Anykščių r.) bažnyčios šventoriuje (akmuo, varis). 2014 m. – medalis su Andrioniškio seniūnijos herbu. 2017 m. – medalis Vasario 16-osios Akto signatarui Pranui Dovydaičiui. J. Žukas tapo VI Baltijos medalių trienalės prizinininku (Vilnius, 2004).

2017 metais Pasaulio anykštėnų bendrija ir Anykščių menų centras išleido biografinį albumą *Metalo skulptorius Jonas Žukas* (sudarytojai Jonas Žukas, Rita Babelienė ir Jolita Karalienė).

VYTAUTAS KAŠUBA, JONAS ŽUKAS. Medalis Vilniaus universitetas, 2002